

Tóka Gábor

A centrális erőtér bomlása

In: Szabó Andrea – Böcskei Balázs szerk. *Választás 2018* (Napvilág Kiadó, 2019)

Verzió: Szeptember 2018.

Esszém címével arra utalok, hogy a 2018-as választások hosszabb távon legemlékezetesebb vonása nem az lesz, hogy konszolidált egy rendszert, hanem hogy előrevetítette (bár nem jelentette) annak végét. Írásom azzal indít, hogy mit jelentett a „centrális erőtér” eredetileg. Ezt követően amellet érvelek, hogy a 2018-as választások során már a bomlás jeleit láthattuk számos jelenségben. Az ellenzék egyrészt közelebb állt a választási győzelemhez, mint az utólag elterjedt értékelések megengedik. Másrészt egy másféle, ún. hegemon autoriter¹ rendszer felé való átalakulás indult meg azzal, hogy a kormányzati és pártkommunikációra fordított közpénzek volumene megsokszorozódott, a kormánypárt választási esélyeinek javítását szolgáló alkotmányos aggályokat felvető törvénykezések megszorodtak és a Magyar Kétfarkú Kutypárt 2014-es indulásának megakadályozásánál fajsúlyosabbá váltak, a parlamenti ellenzék és maguk a választások pedig sokat vesztek politikai hitelükből, ami feltehetőleg aláássa tömeges politikai részvételre mozgósító és a rendszert legitimáló képességüket a jövőben.

A centrális erőtér ígérete

A „centrális politikai rendszer”, „centrális erőtér”, a „Nemzeti Együttműködés Rendszere”, az „illiberális állam” és a „kereszténydemokrácia” Orbán Viktor beszédeiben szinonimák, amennyiben mindegyik azt mutatja, hogy miként szeretné láttatni Magyarországon korszakát, aminek sarkalatos jellemzője a Fidesz képessége a „kényszerkoalíciók nélküli kormányzásra” (Orbán 2009). Az öt kifejezés és az őket használó beszédek azonban más-más vonatkozásokat bontottak ki. Én azért koncentrálok a „centrális erőtér” említő 2009-es kötcsei beszédre (Orbán 2010), mert – Mikola István kedvezőtlen visszhangú 2006-os kampánybeszéde után elsőként – ez vetette fel a hosszan tartó egypárti² kormányzás lehetőségét, emiatt volt nagy visszhangja, és méltatlanul kimaradt Orbán beszédeinek hivatalos gyűjteményéből.³

---

¹ A „versengő” és „hegemon” autoriter rendszerek megkülönböztetésében Roessler és Howard (2009) tipológiáját követem. A hazai irodalmi áttekintésekből lásd erre Szilágyi (2012), Gyulai és Stein-Zalai (2016) vagy Bozóki és Hegedűs (2017) munkáját. A jelen esszé gondolatmenete szempontjából voltaképpen lényegtelen, hogy a „választási demokrácia” és a „versengő autoriter” rendszer határát átlépte-e, és mikor, milyen irányban a magyar politikai rendszer fejlődése. Ezért csak a félreértéseket megelőzendő jegyzem meg, hogy szerintem a 2010-11-es alkotmányos változásoknak az esetleges nem-Fideszes kormányok tényleges kormányzóképeségét erősen akadályozó adó- és költségvetési szabályai; a 2011-es új választási törvény egyes vonásai; a korábban is szürke zónás párt- és hírmédia-finanszírozási rendszer politikailag pluralisztikusból monopolisztikussá alakítása; valamint az ügyészség egy évben kilenc évre megválasztott, de a parlament 1/3-a által korlátlan ideig hivatalban tartható és elszánt pártkatonaként viselkedő személy általi kontrollja 2012-re már befejezetté tették egy autoriter rendszer kialakulását.

² A Fidesz ugyan mindig is ragaszkodott bizonyos koalíciós külsőségek fenntartásához, de ezt külön említés nélkül is közismertnek tekintem, és elhagyom az üres formalitások emlegetését.

³ Lásd www.kormany.hu.

A 2009-es beszédben a centrális erőter nem azt jelenti, hogy egy párt hosszú ideig egymagában kormányoz. Nem a jószerecse vagy a pártrendszer átalakulása hozhatja úgy, hanem maga a – 2010-es választásokon várhatóan hatalomra jutó nagy – kormánypárt dönthet úgy, hogy csak olyan verseny legyen, amiben nemigen győzhet senki más, és a versengő kétpártrendszer morális bizonytalansága egy olyan rendnek adja át a helyét, amiben az értékviták lehetséges terét a kormánypárt jelöli ki:

„... olyan kormányzati, politikai magatartásformát akarunk-e folytatni, amely magában hordozza a duális rendszer visszaállításának lehetőségét? Vállaljuk-e ezt tudatosan, folytatjuk-e a magyar társadalomról szóló értékvitáinknak a napi politikai célok érdekében történő szétzilálását, az egész társadalmat újra és újra megosztó vitákat, vagy benn tartjuk az elit szűk köreiben, ahol a helye van? Egyszerűbben szólva: vagy egy olyan kormányzati rendszert próbálunk felépíteni, amely minimálisra csökkenti a duális erőter visszaállításának esélyét, és helyette hosszú távon egy nagy centrális erőterben rendezi el a politikai kérdéseket; vagy ellenkormányzásra készülünk, és akkor a duális erőter vissza fog állni. .... Jómagam ebben a vitában azt javaslom, hogy az állandó harcra berendezkedett politika helyett az állandó kormányzásra berendezkedett politikát válasszuk .... Természetesen verseny lesz, és a végén a választók fognak dönteni. A kérdés csak az, hogy milyen alternatívát kínálunk. A kétpártrendszer folytatását egy duális erőterben állandó értékvitákkal, vagy azokat megfelelő helyre irányítjuk, és egy nagy kormánypárra jellemző, állandó kormányzásra törekvő politikai erő magatartását, céljait jelenítjük-e meg a közvéleményben.”

A 2009-es beszéd hallgat arról, hogy az értékviták megfelelő társadalmi helyének kijelölése kimerül-e a miniszterelnök-jelölti kampányviták, a törvényjavaslatok érdemi parlamenti vitája és a parlamenti kérdésekre adott érdemi miniszterelnöki válaszok megszüntetésében vagy a sajtópluralizmus, a független igazságszolgáltatás és a tisztességes választások felszámolását is megkívánja. A beszéd a hallgatóság Orbán-képére bízta, hogy kitöltse e hiányzó részletek helyét.

Egy kérdésre azonban határozott választ adott a szónok: „Természetesen verseny lesz, és a végén a választók fognak dönteni.” A kortárs politikatudomány terminológiájában ez jelenthet demokráciát, és jelenthet olyan versengő autoriter rendszert, amiben a főhatalom betöltői többpárti, de nem teljesen szabad és/vagy nem teljesen tisztességes választásokon aratott győzelemmel nyernek több-kevesebb politikai legitimitást belföldön és külföldön is. A választási legitimitás fontos kelléke, hogy az ellenzéki pártok nem szatellit-szervezetei, társutasai a kormánypártnak, és még ha nagy hátránnyal indulnak is a választásokon, azért elég tekintélyes szavazatarányt érnek el ahhoz, hogy ne tűnjék eleve kizártnak választási győzelmük lehetősége. A választások egyik esetben sem üres rituálék, és a politikai főhatalom legitimitása továbbra is versengő választásokból származik.

A centrális erőter bomlása

Ha viszont a centrális erőter 2009-es ígérete hosszan tartó, az érdemi versengés felmutatása mellett végső soron azért garantált egypárti kormányzásra vonatkozott, akkor mi értelme a harmadik Fideszes kétharmad után az ígéret teljesítése helyett a centrális erőter bomlásáról beszélni? Az egyik ok éppen az, hogy a 2009-es ígéret szerint „természetesen verseny lesz, és a végén a választók fognak dönteni”. Ez minimum annyit jelent, hogy a választások kétségtelen politikai legitimitást adnak belföldön és külföldön egyaránt. Tehát még a választások tisztességességében és szabadságában kételkedő közvélemény is elfogadja azt, hogy a kormánypárt (akkor is) megnyerte volna az aktuális választást, ha a verseny tisztességes lett

volna. Ezt a diagnózis 2014-ben a legtájékozottabb kormányfüggetlen elemzők között is elfogadták (Tóth–Török 2014), mint ahogy a Freedom House-féle demokráciaindexen is csupán egy ambivalens (határértéket jelző) 2.5 volt Magyarország pontszáma, még 2017-re vonatkozóan is. 2018-ra azonban a politikai szereplők tetteit és nyilvános beszédét messzemenően befolyásoló mértékben gyengült a választási eredmények autentikusságába vetett köz- és nemzetközi bizalom. Idézzünk fel néhány jelzést.

A Fidesznek a világ demokráciáiban ismeretlen harmadik kétharmados győzelme után nem a kormánypárt elragadtatott híveinek örömnépe, hanem választási csalásról, szavazóit eláruló ellenzékről és diktatúráról skandáló tömegtüntetés töltötte meg a Parlament előtti teret (Hont 2018). Az ellenzéki szavazók nagy többsége így vagy úgy, sokszor talán csak a kampánykiadások és a médiahozzáférés szélsőséges egyenlőtlenségeire vagy a részrehajló választási rendszerre gondolva, csalást látott a választási eredmények hátterében (különböző választás utáni közvélemény-kutatások egybecsengő eredményeire lásd Dull 2018 és az 1. táblázat).

**1. táblázat „Mit gondol, a parlamenti választások tiszták, csalásmentesek voltak?”
A válaszok százalékos megoszlása a 2018-as választáson leadott listás szavazat szerint**

	Igen	nem tudja, nem válaszol	nem
Fidesz-KDNP	70	17	14
Jobbik	16	12	73
MSZP-P	8	5	87
LMP	30	27	43
DK	8	4	87
más párt	19	29	52
nem mondja meg	18	30	52
nem szavazott	18	41	41

Adatforrás: Enyedi et al. 2018. A Medián Kft. által 2018. április–májusban személyesen meginterjúvált országos, véletlen sétás reprezentatív minta, N=1,208, a legutóbbi KSH mikrocenzus nem*kor*iskolázottság*lakóhely kereszttáblájára alapozott demográfiai súlyokkal.

Ezenközben az ellenzéki pártokról személyes tapasztalataim szerint széles körben elterjedt a vélekedés, hogy politikusaik és vezetőik egy része lekötelezett a kormánypártok felé, és ezért egy erősen visszafogott ellenzéki küzdeni akarásban látja rövid- és középtávú politikai jövője biztosítékát. Az ilyen vélekedéseket komoly visszhangot kiváltó sajtóhírek is erősítették a 2018-as választás előtt és után. A szocialista párt megválasztott listavezetője 2017. októberi visszalépését azzal indokolta, hogy "a demokratikus pártok nem akarnak nyerni 2018-ban, céljuk csupán annyi, hogy néhány ellenzéki helyet szerezzenek az Orbán-rezsim parlamenti padsoraiban," és „Orbanisztán egyértelműen befurakodott az ellenzéki erők sorai közé, beépítette embereit majd minden potens mozgalmába” (Dull 2017). A Jobbik alelnöke – a kampányban mondottaknak teljes ellenkezőjét állítva – 2018 augusztusában hosszabb távon is

„reménytelennek” mondta a Fidesz feletti választási győzelmet (lásd Walker 2018). Többször leírták, hogy az egyetlen nyomtatott ellenzéki napilap és az ellenzék tévés jelenlétének jelentős részét biztosító ATV egyaránt kormánypárti propagandatartalmak célba juttatásának köszönhetően jut extrajövedelemhez, habár a csatorna ellenzéki hangszereltsége és tematikája 2018 őszén továbbra is folyamatos. A választások után egy ellenzéki kampányfőnök elismerte, hogy problémátlanak, magától értetődőnek és közfigyelemre méltatlannak tartja azt, hogy a kampány idején a pártja által más ellenzéki pártokkal folytatott bizalmas tárgyalásokat megbeszéli a kormánypárt egyik jelentős alakjával, és ennek során annak a tárgyalásokról szóló értesüléseit megerősíti (Nagy 2018).

Az ellenzék „társutas”, kormánypárti hivatalokból irányítható jellegére vonatkozó ilyesfajta hírek tényalapja értelemszerűen ritkán kap kétségbevonhatatlan alátámasztást. Hogy mégis hitelt kapnak még egy-egy érintett párt támogatói között is, az arra mutat, hogy nemcsak egyes ellenzéki szereplők elvben kiküszöbölhető fogyatékosai hiteltelenítik már el az ellenzék, mint esetleg 2014-ben, hanem az ellenzék napi működésének a választóközönség és a közéleti diskurzus által vélelmezett feltételei is. A politikai dinamika meghatározói tekintetében ez jelentős változásnak tűnik 2012–2013-hoz képest, és a rendszer nem-demokratikus jellegével kapcsolatos véleményeken túl is hozzájárulhat a főhatalom választási legitimitásának gyengüléséhez, az ellenzék szavazatarányának csökkenéséhez, illetve a politikai rendszer jellegzetességeinek megváltozásához.

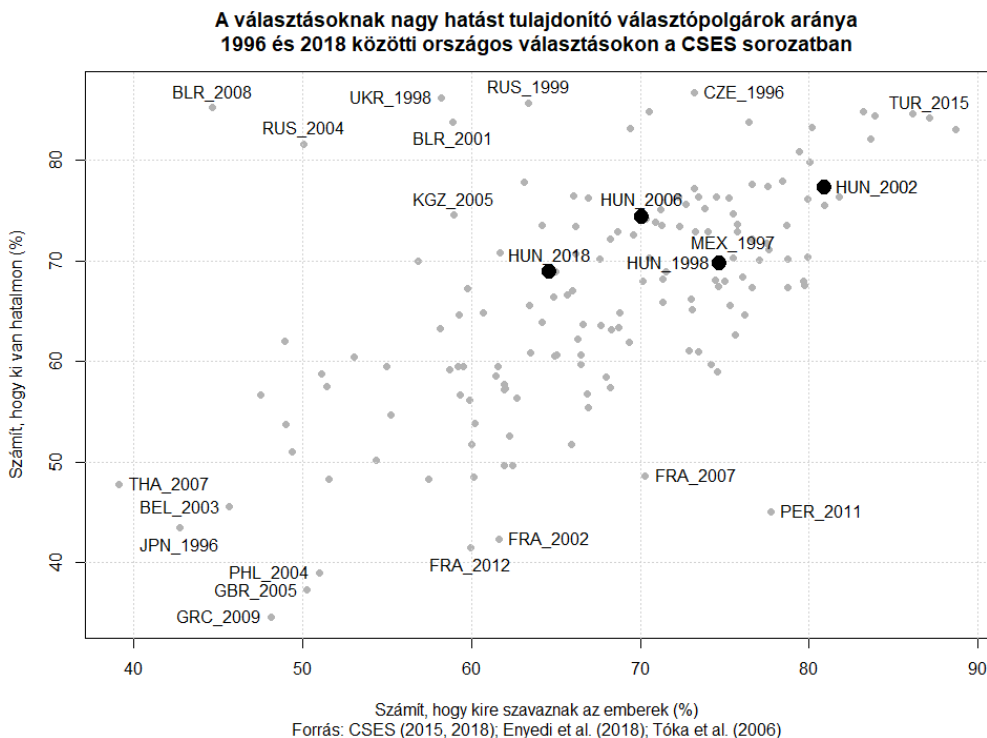
A „centrális erőter” lényegéhez tartozó hit a választások versengő jellegében bomlásnak indult az országok kívül is. A világ választásainak tisztaságát számos részletes kérdés és ezek alapján képzett százalékos skála révén összehasonlító Election Integrity Projectben, a 2018 első felében tartott nemzeti választások között, a magyar 52 pontot kapott egy olyan skálán, ahol a Sierra Leone-i 50-et, a montenegrói és El Salvador-i 54-et, a szlovén 73-at, a cseh 74-et. Ezzel a magyar választás messzebb került a pozitív rekorder finn 84-es pontszámától, mint a negatív végletet jelentő, halottak százai által is motivált venezuelai 27-es értéktől (Norris et al. 2018).

Belföldön csak a választási legitimitás „bomlásáról” beszélhetünk, teljes megszűnéséről nem. Ezt támasztják alá az 1. ábra adatai, aminél mérvadóbbat, fogalmilag ide jobban illeszkedőt, sajnos nem találtam erről a kérdéstről. Mint látható, Magyarországon 2018-ban nemzetközi összehasonlításban átlagos, de a korábbi években látottnál lényegesen alacsonyabb volt a választásoknak komoly politikai hatást tulajdonító polgárok aránya. A CSES (Comparative Study of Electoral Systems) kérdőívekben két kérdés szolgál támpontként, amelyeket 1996 és 2015 között mintegy 160 nemzeti választás után rövid idővel tettek fel egy-egy országos reprezentatív mintának, összesen 53 – többnyire, de nem feltétlenül európai, és nem kizárólag demokratikus – országban, köztük Magyarországon 1998-ban és 2002-ben.⁴ Ugyanezeket a kérdéseket a 2006-os és 2018-as magyar választás után is feltették egy-egy országosan reprezentatív minta megkérdezettjeinek.

---

⁴ Az országok és választások mintája ad hoc, mivel helyi kutatási támogatástól függ a lebonyolítás.

1. ábra

A két kérdés így hangzott:

„Vannak, akik szerint számít, hogy ki van hatalmon. Mások azt mondják, hogy mindegy, ki van hatalmon, a dolgok ugyanúgy mennek tovább. Ön hol helyezné el a saját véleményét ezen a skálán?” [A válaszadók ezután egy ötfokú skálát láttak, amelynek egyik vége az első, másik vége a második véleménnyel való teljes egyetértést jelentette.]

„Vannak, akik szerint mindegy, kire szavaznak az emberek, ez nem befolyásolja a dolgok alakulását. Mások azt mondják, hogy a dolgok másképp alakulhatnak attól függően, hogy kire szavaznak az emberek. Ön hol helyezné el a saját véleményét ezen a skálán?” [A megkérdezettek itt ismét egy ötfokú skálát láttak, amelynek két vége az egyik, illetve a másik véleménnyel való teljes egyetértést jelentette.]

Az 1. ábra választásonként mutatja meg, hogy egyik, illetve másik tekintetben hányan választották a „számít/másképp alakulhatnak” véleménnyel teljesen vagy inkább egyetértő opciókat. A négy magyar választás adatait nagyobb és sötétebb körök, illetve a HUN_[évszám] feliratok emelik ki. A demokratikus választásokat többnyire csak egy-egy pötty jelzi az ábrán, de látható, hogy ezek között csak kivételképpen fordulnak elő olyan választások, mint az ábrán éppen ezért külön felirattal jelölt 2009-es görög, 1996-os japán, és 2003-as belga választás, ahol mind a két véleménnyel kevesebb, mint a válaszolók fele értett egyet. Demokráciákban az is ritka, hogy – mint a 2006-os cseh, a 2011-es perui vagy több egymást követő francia alsóházi választás után – 10%-ot meghaladó lenne a két véleménnyel egyet értők aránya közti különbség.

Utóbbi az autoriter környezetben zajló választások jele (bár a MEX_1997 és a TUR_2015 jelű mexikói és török választás e tekintetben deviáns pozíciót vesz fel az ábrán). Mint a thaiföldi, belorusz, orosz, kirgiz és 1998-as ukrán adatok jelzik (lásd THA_2007, BLR_2006, RUS_2004, UKR_1998, BLR_2001, RUS_1999), az ilyen választások után sokkal könnyebb hinni annak jelentőségében, hogy ki van hatalmon, mint annak fontosságában, hogy kire szavaznak a polgárok.

Mint az ábrából kiderül, a 2018-as magyar választást követően sokkal kevésbé érezték magukat a választók politikailag befolyásosnak, mint a 2002-es vagy akár az 1998-as és 2006-os választást követően. Viszont 2018-ban is nagyjából ugyanolyan arányosságot észleltek saját és a „hatalmon levők” befolyása között, mint azon a három választáson. A választás értelmessége tekintetében tehát alapvetően a skandináv és hasonló demokráciák, nem pedig a posztszovjet autoriter rendszerek, vagy a francia és görög demokráciák helytel-közel politikailag szkeptikus közvéleményével mutat párhuzamot a magyar: nem csoda, hogy a választási bojkott időről időre felmerülő gondolata eddig nem tudott népszerűvé válni az ellenzéki szavazók körében.

Ugyanakkor a Fidesz-szavazókon kívül kevesen válaszoltak 2018-ban igennel arra a kérdésre, hogy „Mit gondol, a parlamenti választások tiszták, csalásmentesek voltak?” (A szavazótáborok közötti különbségek itt igazából értelmetlenné is teszik azt, hogy közvéleményről beszéljünk, lásd 1. táblázat). Úgy tűnik tehát, hogy a 2018-as választást a legtöbb választópolgár érdemi lehetőségnek látta az ország sorsának alakítására, viszont tisztességes voltát az ellenzéki szavazók és a nem szavazók zöme, és a győztes kormánypárt szavazóinak egy nem jelentéktelen kisebbsége megkérdőjelezte.

De nem csak a választás és az ellenzék hitelessége körül érzékelhető a centrális erőter bomlása. Egyrészt, amint azt esszém következő szakaszában részletezem, körvonalazódott a választások útján történő politikai változás egy a jogrendszeren belül elvileg lehetséges forgatókönyve arra az esetre, ha a rendszer továbbra is fenntartja a verseny valódiságának addig megszokott mértékű látszatát. Másrészt, az előbbtől nyilván nem függetlenül, a kormánypárt olyan lépéseket tett a hatalmon maradásának biztosításának maximalizálása érdekében, amelyek a szavazóközönség egyes köreiben hiteltelenné tették a választási versenyt, és magukat az ellenzéki pártokat is.

A jövőt érintő következtetés kézenfekvő. Ha nem hiteles a verseny, ha súlyosan sérül a hit, hogy „a végén a választók döntenek”, akkor az önálló erőnek *látszó* ellenzék további fenntartása nehézségekbe ütközik, és a korábbtól eltérő legitimitációs alap kialakítására szorul rá a rendszer.⁵ Ha viszont ragaszkodna ahhoz a rendszer, hogy továbbra is viszonylag autentikus választási versenyben elért meggyőző győzelmekből származtassa hazai és/vagy nemzetközi legitimitását, akkor kénytelen a vereség immár reális kockázatát is felvállalni. A centrális erőter világát mindkét esetben elhagyjuk, csak más-más irányban.

---

⁵ Tehát a formális népi felhatalmazás hangsúlyozása valamelyest háttérbe szorulhat annak emlegetéséhez és tömeges elfogadásához képest, hogy valami tartalmi okból – legyen az a nemzethalál megelőzése, a keresztény hit fennmaradása, vagy egy kivételes képességű vezér hivatalban tartásának igénye – szükséges a fennálló uralmi viszonyok fenntartása még esetleg akkor is, ha annak demokratikus legitimitása netán kérdésessé válna (Schedler 2013).

A 2018-as választás tehát talán nem konszolidáló választás volt, hanem inkább előrevetítette annak lehetőségét, hogy a 2010-et követően kialakult „versengő autoriter” rendszer, ami – hűen a centrális erőtér ígéretéhez – bizonytalanságban tartotta saját demokratikus vagy nem demokratikus jellegével kapcsolatban mind nemzetközi, mind hazai megfigyelői zömét, a belátható jövőben átalakul. Közismert, hogy ezt a benyomást erősítette több olyan kormányzati intézkedés 2018-ban, ami pontosan illeszkedett a versengőből hegemónná átalakuló autoriter rendszerek szokásos lépései közé, és nehezen összeegyeztethető a választások versengő jellegét illető látszatok fenntartásával. Ilyen volt az ellenzéki pártokra a bírság nagyságának önkényes megállapítása és formális megfellebbezhetlensége tekintetében szembeszökő alkotmányos aggályokat felvető ÁSZ bírságok végrehajtása; a 2017 nyarán a parlament által alkotmányellenesen – egyszerű többséggel – elfogadott új kampányszabály végrehajtása a közigazgatás által (lásd Czinkóczi 2018); a 2018-as választásokig Simicska Lajos által birtokolt hírmédia újraintegrálása a kormányajtóba;⁶ majd pedig a választási eljárási törvény 2018 nyári módosításának egy részlete.⁷

Sokkal kevésbé el-, illetve felismert, hogy a 2018-as választás egy ellentétes irányú változás, a Fidesz vereségének a lehetőségét is felmutatta arra az esetre, ha a fentiekhez hasonló intézkedések hiányában, illetve autentikus ellenzéki pártok jelenléte miatt továbbra is fennmaradna a rendszer „versengő autoriter” jellege.⁸ Esszém utolsó szakaszát ennek demonstrálására szánom.

A centrális erőtér bomlasztói

Nem könnyű amellet érvelni, hogy a 2018-as választás az egypárti kormányzástól való eltávolodás (szerény) esélyét is felvillantotta, de a türelmesen olvasó hitetlenkedők véleményét megpróbálnám egy kicsit árnyaltabbá tenni. Az ellenzék választási esélyeit érintő kételyek egy része a szavazatszámolás tisztaságával kapcsolatos. Ez egy szerteágazó részletekben bővelkedő kérdés, amivel csak az alábbiakban is használt választási eredmény-adatbázis folyamatosan bővülő forráskritikai megjegyzéseiben foglalkozom.⁹ A jelen esszében kifejtettek azzal a – jelenlegi legjobb tudásom szerint, dacára a számos már ismertté vált, és helyenként újraszámolást, sőt újraszavaztatást is érdemlő anomáliának, helyes – feltevessel érvényesek, hogy a jelöltállítással és a személyesen leadott szavazatok számolásával kapcsolatban nem derült fény olyan szabálysértésre a 2018. évi választásokon, ami érdemben befolyásolta volna a választási eredményeket. Ez nem jelenti azt, hogy más választásokon sose történt volna komoly

---

⁶ A közvetlen kormányzati szerepvállalás itt a kivásárlást lehetővé tevő hitelkonstrukció, illetve a vásárlás tárgyát jelentő veszteségtermelő médiumok jövőbeli jövedelmezőségének garanciái körül elég nyilvánvaló, még ha pontos forráshivatozással nem is dokumentálható.

⁷ A 2018. évi XXXVI. törvény 11. (minden nyilvános indoklást nélkülöző) paragrafusa megtiltja, hogy a jövőben is tagja lehessen a szavazatszámoló bizottságoknak olyan állampolgár, akinek valamely más településen van a lakóhelye. Az intézkedés egyetlen várható hatása, hogy tovább csökken azon szavazókörök aránya, amelyekben van az ellenzéki pártok által delegált szavazatszámoló (ezeknek ugyanis 2018-ban elég nagy része érkezett más településről).

⁸ Természetesen a Fidesz választási veresége önmagában nem jelentené az alapvetően instabil „versengő autoriter” rendszer végét, hiszen pusztán egy választási eredmény nem tudja helyreállítani a demokráciát egy olyan közegben, ahol az megszűnt: ehhez legalább tényleges kormányváltásra, a soron következő kormányzat rendszerváltó szándékára, és – csak paktumos vagy a jogi folytonossággal szakító rendszerváltással megteremthető – kormányzóképeségére is nyilvánvalóan szükség lenne.

⁹ Lásd <https://tinyurl.com/yqh8q2d5>.

csalás, de azt sem, hogy a levélszavazás vagy a személyes szavazatok pusztá leadása során biztosan előfordult volna jelentős hatású szabálysértés 2018-ban.

Első fő állításom itt az, hogy a fenti feltevés mellett 2018-ban minden látszat ellenére jobb esélye volt az ellenzéknek a kormánypárt *egyszerű mandátumtöbbsége* megakadályozására, mint azon a 2014-es választáson, ami után egyetlen ellenzéki vezető sem elmélkedett nyilvánosan a választási siker hosszú távú reménytelenségéről. A második fő állításom az, hogy a „jobb esély” itt nem a „jobb, de azért mégis csak lehetetlent” jelentette, hanem „a 2018-ban nem, de egy reálisan elképzelhető másik választáson, hasonló pártok, választási szabályok és választói magatartás mellett talán”-t.

Ezek az állítások részben azért intuícióellenesek, mert a 2018-as választáson nyilvánvalóan sokkal elgyengültebb volt az ellenzék, mint akár 2014-ben is, amikor hasonló választási szabályok mellett *szűk kétharmados* mandátumtöbbséget szerzett a Fidesz. A legnagyobb ellenzéki párt mért támogatottsága sokkal jobban elmaradt a Fidesztől a 2018-as választás felé közeledve, mint az ötpárti balközép listáé 2014-ben, és jobban szétaprózódott az ellenzéki szavazótábor 2018-ban, mint a korábbi országos választásokon. Ráadásul – 2014-gyel éles ellentétben – 2018-ban sok, a Momentumra, a Kutyapártra, illetve az Együttre és jelöltjeikre adott ellenzéki szavazat parlamenti képviselő nélkül maradt, miközben jóval több – szinte kivétel nélkül a Fideszt erősítő – levélszavazat érkezett be 2018-ban, mint a megelőző választáson. Mindez előrelátható volt, ezért 2017 júniusában az ismert közvélemény-kutatási és gazdasági trendek, illetve a választási rendszer alapján magam is minden más eshetőségnél valószínűbbnek mondtam, hogy a Fidesz 2018-ban már egy *bő kétharmados* többséget fog szerezni a parlamentben (Tóka 2017).

Három tényező adott mégis némi esélyt az ellenzéknek, és ezeknek egy-egy alcímmel jelzett szakaszt szentelek az alábbiakban. Az első specifikusan a 2018-as választáson segítette, pontosabban segíthette volna az ellenzék mandátumszerzését, és a közeljövőben valószínűleg nem lesz szerepe. A második korábban elképzelhetetlen volt, de nagyban segítette az ellenzéki mandátumszerzést 2018-ban, és ugyanígy tehet, akár még nagyobb mértékben, jövőbeni választásokon is (persze csak a fent említett feltevés érvényessége mellett). Végül a harmadik faktor – a kormánypárt népszerűségének együttmozgása a gazdasági kilátások népi érzékelésével – szinte lehetetlenné tette az ellenzéki sikert 2018-ban, de volt már úgy 2010 után, hogy elérhető közelségbe hozta és tehet még így a jövőben is.

A Jobbik nagy pillanata

A baloldali pártok 2014-es népszerűségvesztése nyomán az elmúlt parlamenti ciklusban a Jobbik lett a legnagyobb ellenzéki párt, és több szempontból is váratlanul szerencsés helyzetbe került. Simicska Lajos időleges szembefordulása a kormánypárttal átmenetileg könnyebb ellenzéki hozzáférést teremtett, mindenekelőtt a Jobbik számára, értékes média- és plakátfelületekhez, valamint leleplező információkhoz. A diszkriminatív 2014-es reklámadó következményeként a legnézettebb tévéadó hírműsorai 2014 második felében szélesebb körrel is megismertették a 2010–14-es időszak főbb kormányzati korrupciós híreit. A 2015-ös menekültválság pedig első ránézésre szintén a Jobbik esélyeit javította. A mindeközben valamelyest mérsékeltebb profilt

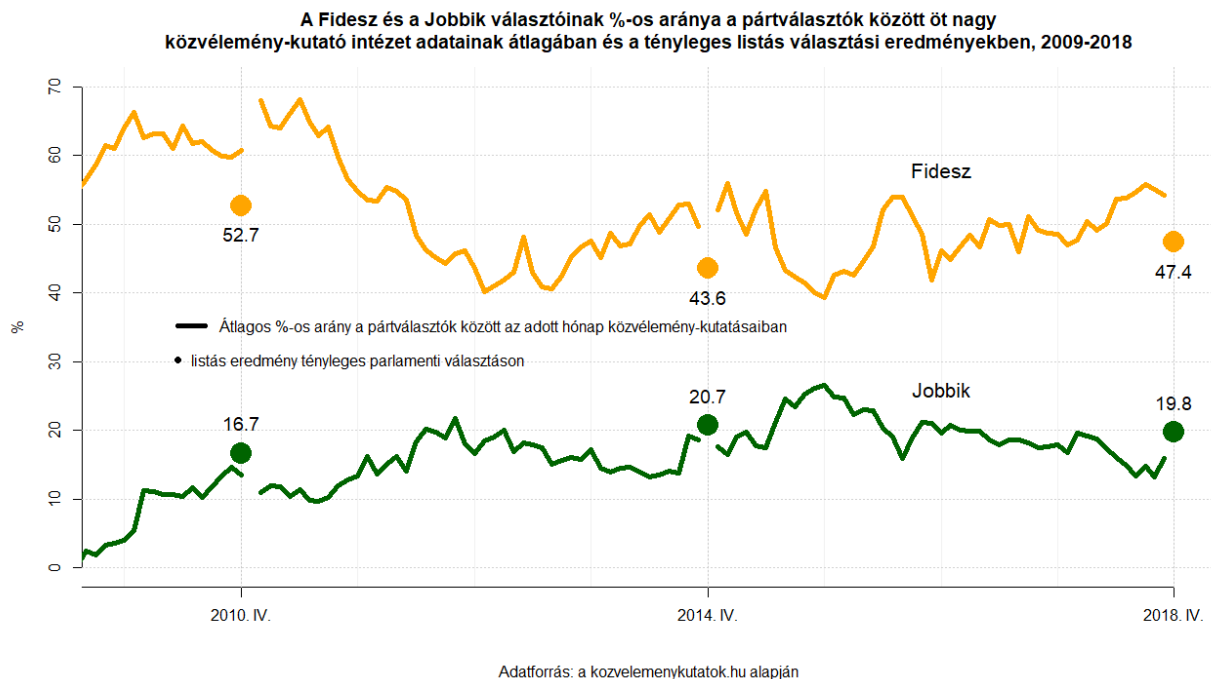
öltő korábbi szélsőjobboldali párt közvélemény-kutatások jelezte választói támogatottsága a 2013 végére jellemző 15% körüli szintről 2015 elejére 27% tájára emelkedett (lásd 2. ábra).

Ez utóbbi szám politikai jelentőségének megvilágításához először a technikai eredetét kell bemutatnom. A 2. ábra adatforrása a 2018-ban már több választás óta, és választások között is (nagyjából) havi rendszerességgel pártpreferencia-vizsgálatok eredményét publikáló öt közvélemény-kutató intézet (a színrelépés időrendjében Medián, Ipsos illetve ennek utódjaként Závecz ZRI, Tárki, Századvég és Nézőpont) az „összes pártválasztókra” vonatkozó, az eredetileg közölt adatokból szükség esetén közvetve rekonstruált, havi adatainak átlaga. Csak az egy-egy választás utáni első hónaptól a következő választás előtti utolsó hónapig terjedő adatokat veszem figyelembe, tehát a választás hónapjában megjelent utolsó közvélemény-kutatási adatokat elhagyom, miként a forrásomként szolgáló weboldal is. Mint másutt bemutattam, ezen idősoroknak az egy-egy választás előtti utolsó havi – demográfiai súlyok alkalmazásán túl más módon tudtommal fel nem turbóztott¹⁰ – adatai kevés kivétellel 1990 óta minden parlamenti választás és minden jelentősebb parlamentbe jutó párt esetén meglehetősen pontosan jelezték előre a listán ténylegesen elért választási eredményeket a hazai lakcímmel rendelkező szavazók körében (Tóka, megjelenés alatt). A kivételek a Fideszre és a Jobbikra vonatkozó 2010 utáni eredmények, de ezek sem összevissza, hanem szisztematikus, és ezért – legalábbis így utólag – könnyen korrigálható módon térnek el a tényleges választási eredményektől (a Fideszt ebben az időszakban átlag 7%-kal túl, a Jobbikot meg átlag 3%-kal alulbecsülték a 2. ábrában látható idősorok). Ennélfogva ezek az idősorok valószínűleg alkalmasak annak feltérképezésére, hogy hol tartottak a pillanatnyi választási esélyek egy-egy hónapban két választás között.

---

¹⁰ Tehát ezek a számok tudtommal sem a részvételi hajlandóságra, sem más egyéb tényezőkre vonatkozó korrekciót nem tartalmaznak a mintaösszetétel óhatatlan demográfiai torzulásaira reagáló, tipikusan minimális hatású korrekción túl. Ebben jelentősen különböznek a közvetlen a választások előtt nyilvánosságra hozott „utolsó becslésektől”, amelyek a nagyobb pontosság érdekében mindent bevetnek, amire a rendszeres vizsgálatok idején nincs idő és energia, ezért alighanem még pontosabbak amazoknál. A választási előrejelzések pontosságát firtató elemzések persze pont az ilyen előrejelzéseket szokták elemezni, gyakorta elég nagy homályban tapogatódzva afelől, hogy vajon mi is lehetett „a mért adatokban”, és ezekből miként is adódtak a mindenféle korrekciókat bevallottan vagy bevallatlanul alkalmazó, a nyilvános közlésekben megjelent számok. Ezért az ezekből adódó ismeretek nem sokat segítenek akkor, amikor a két választás közötti népszerűségi adatokat próbáljuk értelmezni, mint a jelen esetben is.

2. ábra

Tekintetbe véve azt, hogy 2010–2018 között az ábrában szereplő és minden egyéb tekintetben igen pontos választási közvélemény-kutatások mennyivel becsülték túl a Fidesz, és mennyivel becsülték alul a Jobbik támogatottságát, 2015 áprilisában a Jobbik ténylegesen feltételezhető kb. 30%-ával a Fidesz kb. 33%-a állt szemben (lásd 2. ábra).

A következő szakaszban tárgyalom majd azt, hogy egy ilyen eredmény mellett 2018-ban ellenzéki többség jött volna létre a parlamentben (lásd 3. és 6. ábra). Ezen a ponton most csak az a lényeges ebből, hogy 2015 elejére a Jobbik lényegesen komolyabb kihívóvá vált, mint a baloldal lett volna hasonló választói támogatottság mellett. Ennek az volt az oka, hogy a 2011-ben a baloldal ellenében megrajzolt választókerületi határok a Jobbik-táborral szemben egyáltalán nem kedveztek a Fidesznek, különösen nem azután, hogy 2014-ben jelentősen meg is változott a Jobbik-szavazatok földrajzi elhelyezkedése. A 2011-es pártos térképrajzolás 2015-ben is nagy előnyt adott volna a Fidesznek egy szavazatszámban felzárkózó baloldallal szemben, ám a Fidesz és a Jobbik közötti szoros szavazatszerzési verseny esetén a Jobbiknak kedvezett volna az egyéni kerületi mandátumok megoszlása (Tóka 2016a).

Ezt úgy láthatjuk be, ha a 2014-es tényleges választási eredményekkel – hiszen egyes pártok választási földrajza 2015-ben sem lehetett ettől nagyon eltérő – néhány szimulációt végzünk el annak feltérképezésére, hogy vajon miként alakulhatott volna a mandátumok megoszlása egy-egy hipotetikus országos szavazatmegoszlás esetén.¹¹ Természetesen több forgatókönyvet érdemes megvizsgálni, és ezeken belül is sokféle szavazatmegoszlás esetére kell kiszámítani a

¹¹ A pártos térképrajzolás hatásának ilyen szimulációkkal való vizsgálatának kiterjedt szakirodalmára itt nincs terem kitérni, de másutt bemutattam már, hogy a felmerülő technikai alternatívák vagy idejétmúltak már, vagy pedig lényegében hasonló eredményeket mutatnak a 2010–2014-es magyar adatok elemzése során (Tóka 2016b).

parlamentari mandátumok ezek mellett adódó megoszlását, hiszen csak így láthatjuk világosan az összefüggések részleteit. A 3–5. ábra 3 forgatókönyv és ezek több száz variánsa esetére mutatja meg az eredményeket.

Mindhárom forgatókönyv a 2014-es választások választókerületi szintű eredményeiből és a hatályos választási rendszer szabályaiból indul ki, és adottságnak tekinti, hogy ugyanaz a négy párt illetve pártszövetség nyeri el az összes mandátumot, mint 2014-ben. Bár 2015-ben nagyon szerény esélye volt, hogy a balliberális pártok, miként 2014-ben, egyetlen listával induljanak el, az eredmények szempontjából ennek a feltevésnek olyan triviális a hatása (több lista esetén nyilván kevesebb listás mandátumot szerzett volna a baloldal), hogy nem szánok külön ábrát ennek érzékeltetésére. A lényeges inkább az a feltevés, hogy minden egyéni választókerületben csak egyetlen egyéni jelöltet hagytak volna versenyben – ez pedig viszonylag realiztikus, hiszen még 2018-ban is majdnem teljesült.¹² Az is közös a három forgatókönyvben, hogy feltételezik, az LMP és minden kisebb párt pont ugyanannyi szavazatot kapott volna listán és egyéniben is, mint 2014-ben, és minden párt, beleértve a Fideszt és a Jobbikot is, pont annyi levélszavazatot kapott volna a fiktív választásokon, mint 2014-ben.

Az első két forgatókönyv azt vizsgálja, miként alakult volna a mandátumok megoszlása akkor, ha a Fidesz és a Jobbik versenye a 2014-ben látottnál szorosabban alakul. A szimulációk abból indulnak ki, hogy mindkét párt szavazatföldrajza pontosan a 2014-ben látottak szerint alakult volna 2015-ben, ami leegyszerűsítés, de közelmúltbeli magyar adatok esetén nincs igazán lényeges hatása az eredményre (lásd Tóka 2016b). A többé vagy kevésbé szoros versenyt azzal modellezem, hogy a választási rendszer szabályait pontosan követve kiszámítom a 199 parlamenti mandátum megoszlását az adott forgatókönyv feltételezte szavazatmegoszlás mellett úgy, hogy a Fidesz listás szavazatarányát fokozatosan növelem a Jobbik és a Fidesz listájára összesen leadott szavazatok között 35-ről 65%-ra, és ezzel azonos mértékben változtatom a két párt egyéni jelöltjeire esett szavazatok arányát is.¹³

Az 1. és a 2. forgatókönyvvel kapott eredményeket a 3. és 4. ábra mutatja be. A két forgatókönyv között az az egyetlen különbség, hogy az előbbi azt feltételezi, hogy az MSZP és szövetségesei minden kerületben pont ugyanannyi szavazatot kapnak, mint 2014-ben, míg a második azt, hogy minden kerületben csak a 2014-es Összefogás-szavazatok 80%-át szerzik meg ezek a pártok és

---

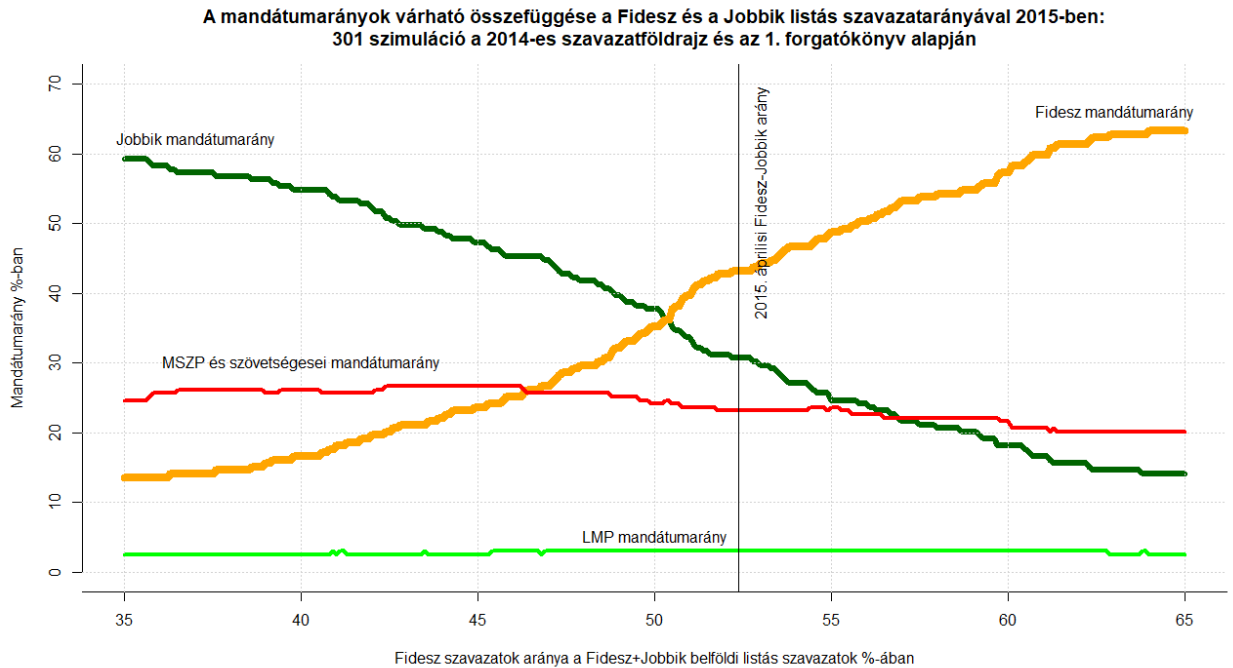
¹² A kivételt az a kisszámú és szerény eredményt elérő Együtt-jelölt jelentette, akik náluknál erősebb MSZP-s és DK-s jelöltek kerületeiben maradtak versenyben.

¹³ Tehát ha pl., mint a 2015. áprilisi közvélemény-kutatások alapján a fent elmondottak szerint várhatnánk, a Fidesz 33, a Jobbik pedig 30%-nyi listás szavazatot kapott volna, akkor a Fidesz szavazataránya a Fidesz+Jobbik szavazatok között 33/63 résznyi (durván 52,5%) lett volna, nem pedig $43,5/(43,5+20,7)=67,8\%$, mint a 2014-es választásokon. (Ezek a számok figyelmen kívül hagyják a levélszavazatokat, de a szimulációk a mandátumelosztásnál figyelembe veszik azokat is.) A 33:30 listás Fidesz-Jobbik arány mellett adódó mandátummegoszlást tehát úgy számolom ki, hogy a 2014-es egyéni választókerületek mindegyikében a tényleges 2014-es szavazatai 525/678-ad részét tulajdonítom a Fidesznek (listán és egyéniben is), a Jobbiknak pedig a tényleges 2014-es (listás és egyéni) szavazatai (1000-525)/(1000-678)-ad részét. Az 1. forgatókönyv esetén a többi pártok személyesen leadott szavazatai és az összes levélszavazatok maradnak pont úgy, ahogy 2014-ben voltak. Ezután egyszerűen kiszámolom, hogy melyik egyéni kerületet melyik párt nyerte volna meg, és az egyéni kerületi maradékszavazatok és az összes listás szavazatok meg a fennálló – levélszavazatokat, könnyített nemzetiségi kvótát, győzteskompenzációt, d'Hondt-táblát is tartalmazó – szabályok nyomán melyik pártnak mennyi listás mandátum jutott volna.

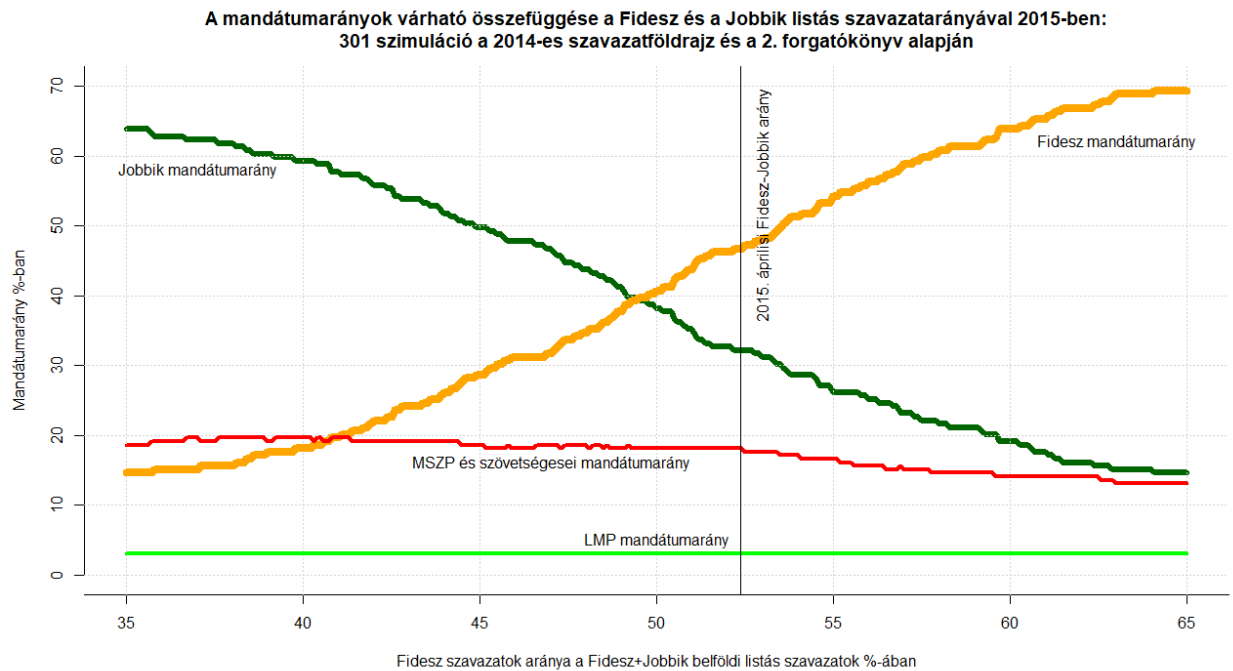
egyéni jelöltjeik. A 2014–2018 közötti közvélemény-kutatások alapján ezek a feltevések jól jellemzik a két reálisan elképzelhető végletet (lásd Tóka, megjelenés alatt, 6. ábra)

Az egyes ábrák baloldala felől jobb felé haladva természetesen csak a Fidesz és Jobbik feltételezett szavazatszámja változik, a korábban előadottak és a vízszintes tengely feliratának megfelelően. A Jobbik legjobb pillanatában, 2015. áprilisában reálisan feltételezhető Fidesz-Jobbik szavazatarányt egy függőleges vonal jelzi mindkét ábrán.

3. ábra

4. ábra

A 3. forgatókönyv megint szinte teljesen azonos az elsővel, csak itt nem a Jobbik, hanem a balliberális oldal a Fidesz fő versenytársa (lásd 5. ábra). Ennek megfelelően a Jobbik (és az LMP stb.) egyéni kerületi és listás szavazatszama minden egyéni kerületben marad mind a 301 szimulációban ugyanannyi, mint a 2014-es választásokon, és a Fidesz és a baloldal szavazatszama módosul itt pontosan úgy, ahogy a 3–4. ábrában a Fideszé és a Jobbiké.

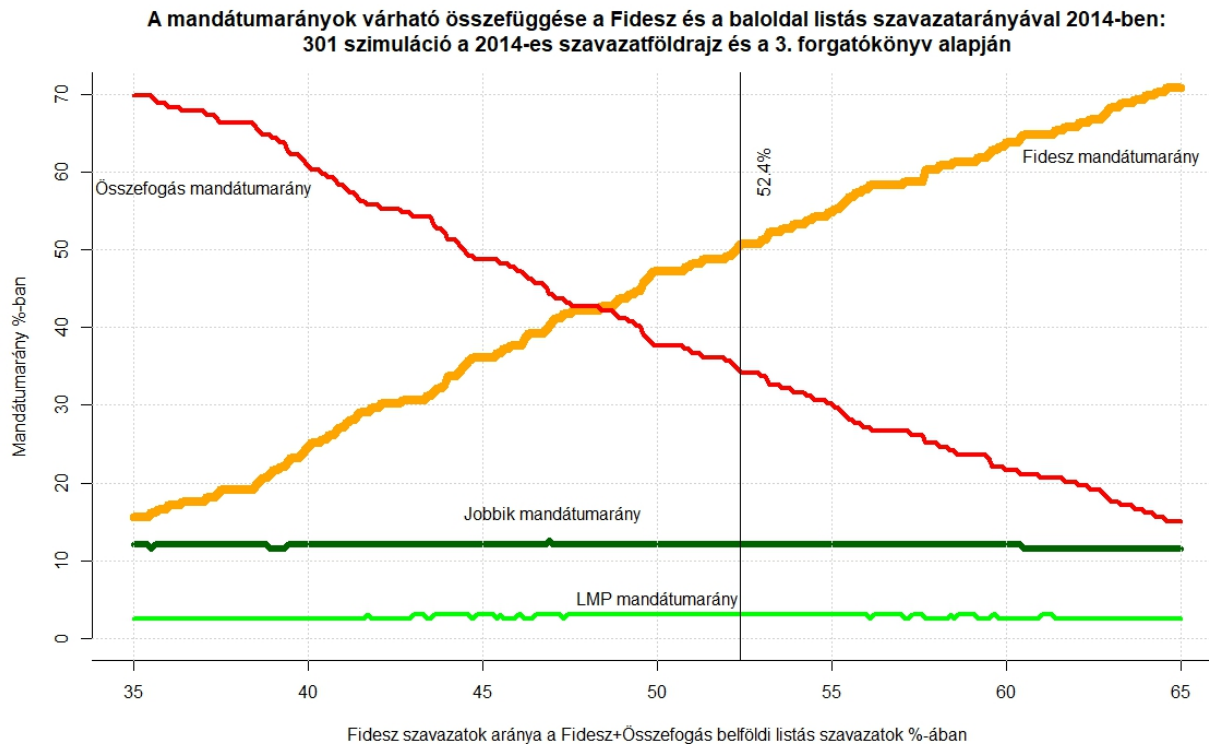
Három dolgot kell észrevenni az ábrákban. (1) Érdemi verseny esetén, tehát ha a Fidesz szavazataránya a Fidesz és fő versenytársa együttes szavazatainak 40-60%-a között mozog, a két vezető párt mandátumaránya aránytalanul hevesen reagál a szavazatarányok viszonylag kicsi változására is, és még hevesebb ez a válasz, ha nem a baloldal, hanem a Jobbik a fő versenytárs.

(2) Ha a verseny a Fidesz és a Jobbik között zajlik, akkor csak kevésbé befolyásolja a legnagyobb párt mandátumarányát, hogy éppen melyik irányba dőlt el a verseny, adott szavazatarányra nagyjából hasonló számú mandátumot kap bármelyik párt. A 5. ábrán viszont azt látjuk, hogy a baloldal és a Fidesz közti versenyben ez már nem lenne igaz. A Fidesz és a Jobbik szavazategyenlősége esetén (tehát a vízszintes tengely 50%-os pontján) a baloldal szavazatarányától függően vagy a Jobbik szerez valamivel több mandátumot, mint a Fidesz (lásd 3. ábra), vagy a Fidesz kerül hajszálnyi mandátumelőnybe (lásd 4. ábra), az itt nem taglalt részletesebb elemzés szerint igazából csak a levélszavazatoknak köszönhetően. Ha viszont a baloldal és a Fidesz között alakul ki szavazategyenlőség, akkor a Fidesz majdnem 10%-kal több mandátumot szerez, mint a baloldal (lásd 5. ábra). Ez utóbbi a 2011-es pártos térképrajzolás sokat emlegetett hatása, ami azonban csak a baloldalt sújtja, a Jobbikot nem.

(3) A 2015. tavaszi közvélemény-kutatások kritikai olvasata alapján várható Fidesz és Jobbik listás eredmény mellett a Fidesz lett volna a legnagyobb parlamenti párt, de 50%-nál jóval

szerényebb mandátumaránnyal, még egy gyenge baloldali eredmény mellett is. Ha viszont a Fidesz és a baloldal versenyében lett volna ilyen szerény a Fidesz szavazatelőnye, akkor éppen megmaradhatott volna a kormánypárt abszolút többsége.

5. ábra

2015 elején tehát nagyon is reális volt, hogy az adott választási szabályok mellett tartott választáson a Fidesz elveszítheti parlamenti többségét. (Hogy ez mennyire kevésbé tudatosodott a szélesebb választóközönségben, az természetesen maga is a centrális erőter sikerének egy mutatója.) A kormánypárt reakciója összetett és többszörösen törvénytelen volt. A bevándorlás-ellenes Jobbik túllicitálása érdekében az elemi emberiség parancsai mellett létező nemzetközi kötelezettségvállalásokat és a kampányfinanszírozás szabályait is látványosan megsértették a hazai ellenzékről valótlanságokat terjesztő kormányzati menekültellenes kampány során (lásd pl. a Kúria KvK.III.37.421/2018/8. számú határozatát). A Simicska-féle plakáthelyek Jobbikos használatát 2017-ben ellehetetlenítő feles törvénnyel beiktatott új plakátszabály alkotmányellenes volt (lásd Czinkóczi 2018), mint ahogy – megfellebbezhetetlensége miatt – a 2018 eleji ÁSZ bírság is, ami a Jobbik kampányköltségvetését írta át a választási kampány kezdetén.¹⁴

Meglehet, szigorúan a választási eredmény alakulása szempontjából mindez felesleges volt. Meglehet, igazából a gazdasági klíma változása volt az oka, hogy 2015 eleje és a 2018-as

¹⁴ Az ekkor több ellenzéki pártra kivetett bírságot az ellenzék mindenekelőtt arra hivatkozva bírálta, mert korábban ugyanazok a szabályok szemmel láthatólag indokoltabb esetben sem lettek alkalmazva a Fidesszel szemben a Fidesz többség által kinevezett, és egy volt fideszes képviselő vezette ÁSZ által. Komoly alkotmányos aggályokat vet fel azonban a bírság nagyságának önkényes megállapítása és formális megfellebbezhetetlensége.

választások között a Jobbik mintegy 10%-nyi szavazatot veszített, a Fidesz pedig ugyanennyit nyert a közvélemény-kutatásokban (lásd 2. ábra, illetve az alábbiakban), és a 2018-as választások idején a párt nem lehetett érdemi versenytársa a Fidesznek az egyéni kerületekben. 2018-ban a Jobbik szavazatföldrajzi előnye így irreleváns lett, a választókerületi határok immár esedékes átfogó módosítása pedig megszüntetheti. 2015–2018-ban azonban a választások hazai hitelessége és a rendszer nemzetközi elfogadottsága tekintetében jelentős politikai tartalékokat áldozott fel a Fidesz a Jobbikkal folytatott egyenlőtlen versenyben, miközben a meghatározott média- és kampánykiadások is hiányt teremthettek valahol másutt.

Az ellenzéki szavazatok hatékonyabb koordinálása

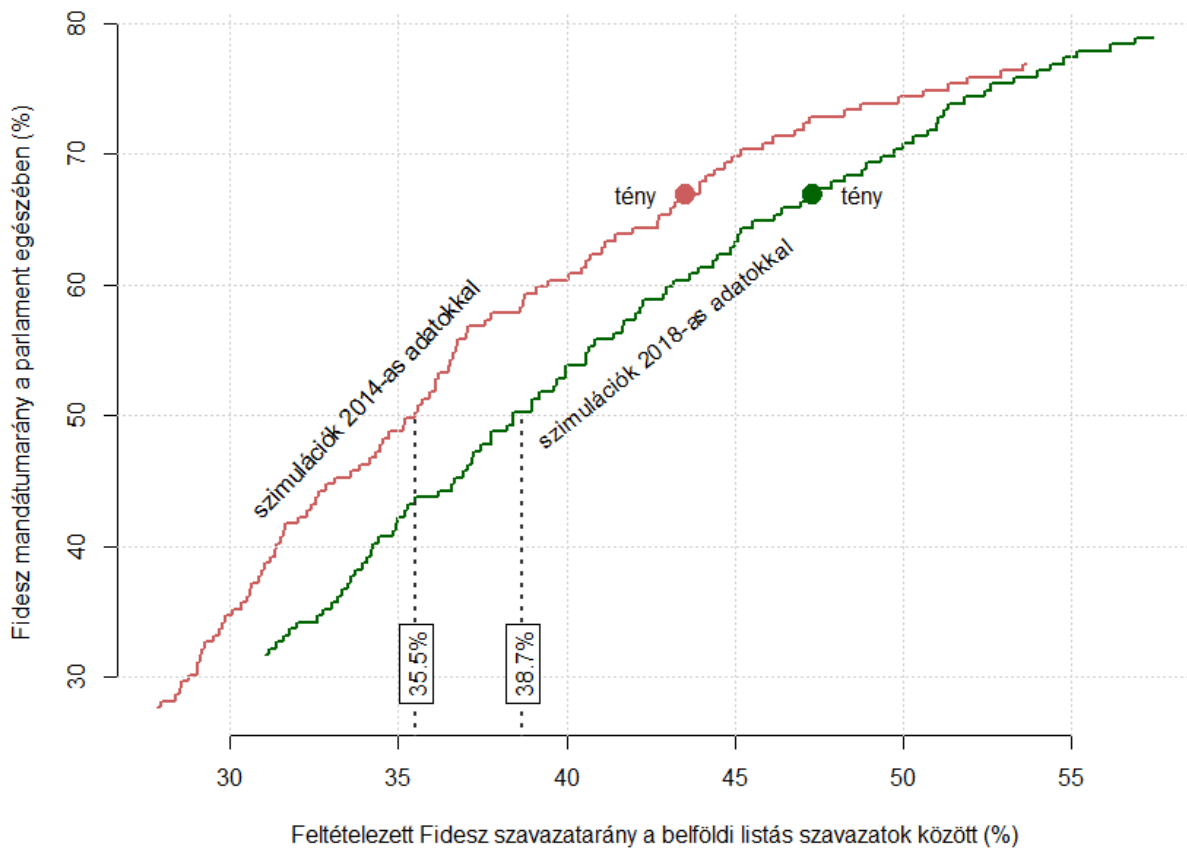
A parlamentbe bejutó ellenzéki pártok listás szavazataránya 7,6%-kal (51,1%-ról 43,5%-ra) csökkent 2018-ban, részben a Momentum, MKKP és az Együtt összesen 5,4%-os szavazatarányával összefüggésben. Közben a Fideszé 4,4%-kal nőtt, részben határon túli és korábban kamupárti szavazatokból. A kormánypárt mégsem szerzett több mandátumot, mint 2014-ben. Hogy lehet ez, ha a választási szabályok alig (és akkor is az ellenzék kárára) változtak, a Jobbik szavazat-földrajzi előnye pedig a párt mérsékelt támogatottsága miatt legfeljebb egy egyéni kerületi győzelemben érezte hatását?

A magyarázat az, hogy a baloldal és az LMP egyéni kerületi szavazatai is sokkal hatékonyabban váltódtak mandátumra, mint 2014-ben, az ellenzéki szavazatok tudatos, a választási rendszerhez igazodó koordinációja miatt. Részben egyes jelöltek visszalépése, részben pedig az ellenzék támogató hirdetési kampányok által hatékonyan koordinált tömeges taktikai szavazás egyéni választókerületi győzelmek sorát eredményezte (Kmetty 2018; Tóka 2018).

A 6. ábra azt mutatja meg, hogy a koordináció által felforgatott szavazatföldrajz miként növelte meg – a Fideszre esett levélszavazatok számának jelentős növekedése és a mandátumot szerző ellenzéki pártok szavazatarányának masszív csökkenése ellenére is – azt a listás szavazatarányt, amit a Fidesznek el kellett érnie ahhoz, hogy a mandátumok ilyen vagy olyan százalékát megszerezze. Ez az ábra 1001 különböző belföldi szavazatmegoszlás mellett a 2014-ben és 2018-ban adódó mandátumarányokat mutatja be. A 4. forgatókönyvvel készült 1001 becslés egyike az adott év tényleges választási eredménye. Az 1000 szimuláció a Fidesz belföldi szavazatai kivételével a tényleges szavazatmegoszlás minden elemét változatlanul hagyja, beleértve a levélszavazatokét is. A szimulációk pusztán a Fidesz-listára és egyéni jelöltekre adott szavazatok számát növelik minden egyéni választókerületben egyenletesen, egy-egy tizedszázalékkal, a tényleges szavazatszám felétől annak másfélszereséig. Ez egyebek között azt mutatja meg, hogy az ellenzék és a levélszavazatok hasonló teljesítménye, illetve a Fidesz-szavazatok változatlan földrajzi elhelyezkedése mellett, 2014-ben a Fidesznek a belföldi listás szavazatok csupán 35,5%-ára volt szüksége ahhoz, hogy mandátumtöbbséget szerezzen a parlamentben. Ez a küszöb 2018-ban 38,7%-ra emelkedett pusztán az ellenzék egyéni kerületi szavazatainak hatékonyabb eloszlása miatt, a jóval több Fideszes levélszavazat meg az 5%-nyi Momentum, MKPP és Együtt listás szavazat ellenére. Az áprilisi választáson a Fidesz persze 9%-kal felülmúlta ez a szintet, ami biztos győzelmet és szűk parlamenti kétharmadot ért. Ám az ellenzék hatékonyságnövekedése mégis tagadhatatlan.

6. ábra

**A Fidesz szavazat- és mandátumarányának összefüggése 2014-ben és 2018-ban:
A tényleges választási eredmény és 1000 szimuláció a 4. forgatókönyv szerint**

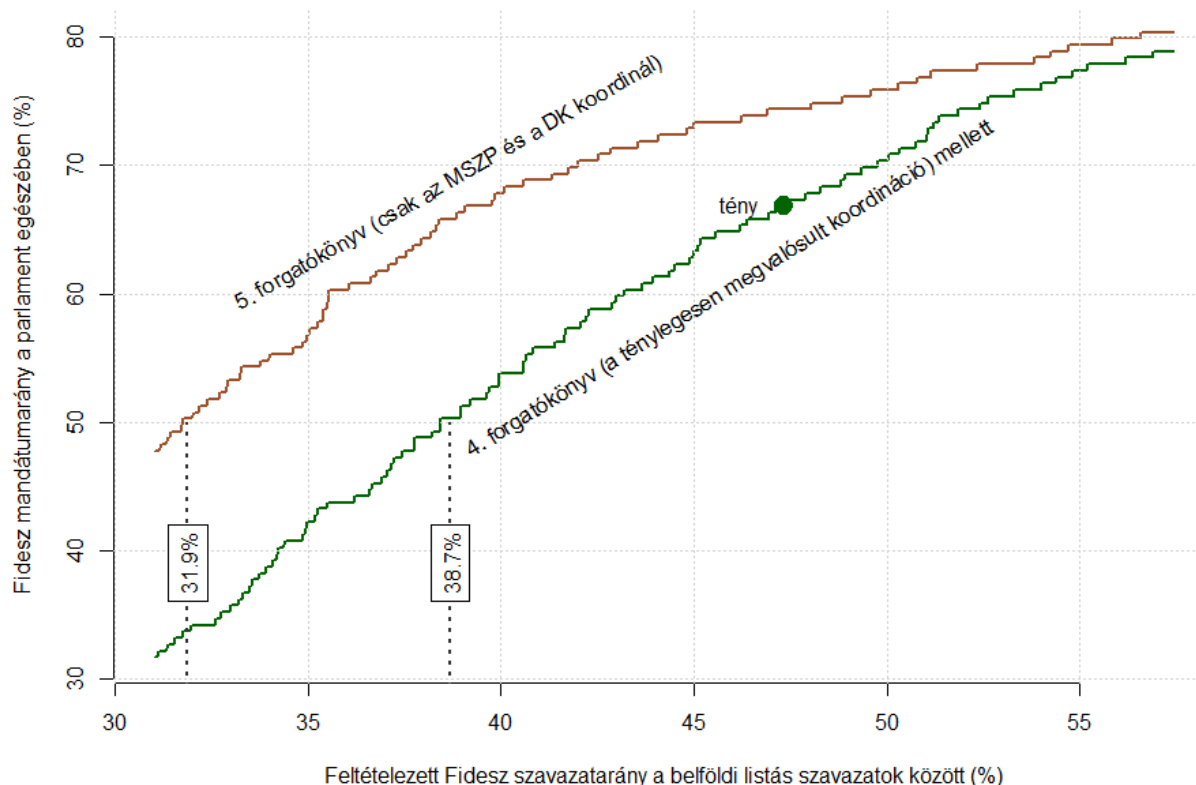
A 7. ábra egy lépéssel továbbmenve kicsit precízebben határolja be az ellenzéken belüli – visszaléptetéseken és taktikai szavazáson keresztül megvalósult – 2018-as koordináció hatását a szavazatok mandátumszerző képességére. A két itt látható görbe egyike a 6. ábrában már látott, 2018-ra vonatkozó számítás a 4. forgatókönyv alapján. A másik görbe szintén a 2018-as választási eredményekből indul ki, de azt próbálja érzékeltetni, hogy mi történhetett volna akkor, ha mind az ellenzéki jelöltkoordináció, mind pedig a taktikai szavazás arra korlátozódik, amit már 2014-ben is láthattunk. Az 5. forgatókönyvben tehát a DK és az MSZP minden egyéni kerületben ugyanazt a jelöltet támogatja – néhol MSZP-st, néhol DK-st, aszerint, hogy miben állapotodott meg eredetileg a két párt, mielőtt még az MSZP a veszprémi és a baranyai 1-es választókerületben egy-egy független jelölt mögé állt volna be –, és a két párt (listás) szavazói le is szavaznak ezekre a jelöltekre, bár továbbra is külön-külön listát indít a két párt. A Jobbik, az LMP, a Momentum, az MKKP és az Együtt egyéni kerületi jelöltjei ebben a forgatókönyvben mindig szigorúan a pártjuk listája által az adott választókerületben ténylegesen megszerzett számú szavazatot kapják meg (tehát nincs taktikai átszavazás egyik ellenzéki pártról a másikra, nincsenek visszalépések sem, és Kész Zoltán meg Mellár Tamás független jelöltek sem kapják meg egyetlen ellenzéki párt támogatását és szavazatait sem).

Az 5. forgatókönyv 1001 szimulációja között ugyanaz az egy dolog differenciál, mint a 4. forgatókönyvvel készült számítások között, tehát hogy a Fidesz listája és egyéni jelöltjei a 2018-as választáson ténylegesen megszerzett szavazataik 50, 50,1, 50,2, ..., 149,9, vagy 150%-át kapják-e meg az egyes egyéni választókerületekben. A levélszavazatok és nemzetiségi listás szavazatok megoszlása végig a 2018-as tényleges megoszlásnak megfelelő marad az 1001 szimuláció során.

7. ábra

A Fidesz mandátumarányának összefüggése az ellenzéki koordinációval 2018-ban: Szimulációk a 4. és 5. forgatókönyv szerint

A 7. ábra ezzel azt becsüli meg, hogy hozzávetőlegesen mekkora is lehetett a ténylegesen megvalósult visszaléptetések és taktikai szavazás hatása a 2018-as választási eredményekre. Mivel az ellenzéki koordináció csak az egyéni kerületi eredményeket befolyásolta közvetlenül, a két forgatókönyv esetén várható Fideszes mandátumarány annál kevésbé különbözik, minél magasabb a Fidesz listás szavazataránya, és ennél fogva minél kevesebb az olyan egyéni választókerület, ahol az ellenzék még labdába rúghat. Abban viszont már nagyon nagy a különbség a két forgatókönyv között, hogy a Fidesznek mekkora (levélszavazatok nélkül számított) szavazatarányra lenne szüksége az 50%-nyi mandátum megszerzéséhez. Mint már fentebb is láttuk, a ténylegesen megvalósult koordináció mellett a listás szavazatok 38,7%-ánál volt meghúzható ez a küszöbérték. Ha az MSZP és a DK közötti (2018-ban önmagában véve csak egy angyalföldi győzelmet érő) megegyezésen túl semmilyen más koordináció nem történt

volna 2018-ban, akkor viszont már a belföldi listás szavazatok 31,9%-a is elég lehetett volna a Fidesz parlamenti többségéhez.

Úgy is feltehetjük a kérdést, hogy a választáson ténylegesen elért 47,4% Fideszes szavazatarány hány mandátumot ért volna egyik és másik forgatókönyv mellett. Azt a tényleges választási eredményekből is tudjuk, hogy a 4. forgatókönyv mellett 133-at (66,8%).¹⁵ Az 5. forgatókönyv mellett ez a szám már 147 (74.4%) lett volna, mivel az ellenzék csak az egy angyalföldi kerületben győzött volna, és összességében véve még listás mandátumszáma sem alakult volna kedvezőbben. A választási koordináció tehát sok-sok százaléknyi plusz szavazatnak megfelelő segítséget jelentett az ellenzéknek 2018-ban, és egy kicsit is szorosabb eredmény esetén még nagyobb hatása lett volna.

A kormánypart sérülékeny népszerűsége

A 2. ábrában szereplő közvélemény-kutatási idősorok 2010–2018 során az országos választáson várhatónál kb. 7%-kal magasabbnak mutatták a Fidesz népszerűségét. A 2010-14-es ciklusban öt (tehát nagyjából minden tizedik), a 2014–2018-asban pedig 11 (tehát majd minden negyedik) hónap során volt a Fidesz választói támogatottsága a fent említett, az éppen soron következő választáson mandátumtöbbséget érő küszöbérték alatt. Van-e garancia arra, hogy ez csak a választásoktól távoli időpontokban forduljon elő?

Azért nincs, mert a mindenkori vezető kormánypart népszerűsége Magyarországon is elég szoros összefüggést mutat a gazdaság állapotát sajátosan tükröző fogyasztói várakozásokkal, a 2010-es kormányváltás óta pedig csak még erősebbé vált ez a kapcsolat (lásd 8. ábra, illetve hosszabb idősorok alapján Tóka, megjelenés alatt).

A Fidesz 2014 ősze és 2016 eleje közötti visszaeséseit és ideiglenes visszakapaszkodását ugyan láthatólag valami más – talán az RTL-en hirtelen megszaporodott korrupciós hírek, illetve a menekültválság fideszes kezelése – magyarázhatta, hiszen akkor nem úszott szinkronban a 8. ábra két idősora. De a 2016-ban újraindult, a Fidesz 2014 őszi visszaesése során beállt színtről való fokozatos emelkedést már nagyon is magyarázhatta a fogyasztói várakozások tartósan és rendhagyóan magas, és a választásokig folyamatosan emelkedő szintje. A menekültellenes kampány persze ekkor is folytatódott, de a 2. és 8. ábrán is láthatjuk, hogy a tényleges válsághelyzet elmúltával, 2016 elején, a párt támogatottsága rövid időre ismét visszaesett a 2015 eleji alacsonyabb szintre. Nehéz olyan tényezőt találni, ami statisztikailag olyan jól védhető, és tartalmilag annyira plauzibilis magyarázatot adna a Fidesz 2016 tavaszával indult népszerűség-növekedésére, mint a gazdasági közhangulat változása.

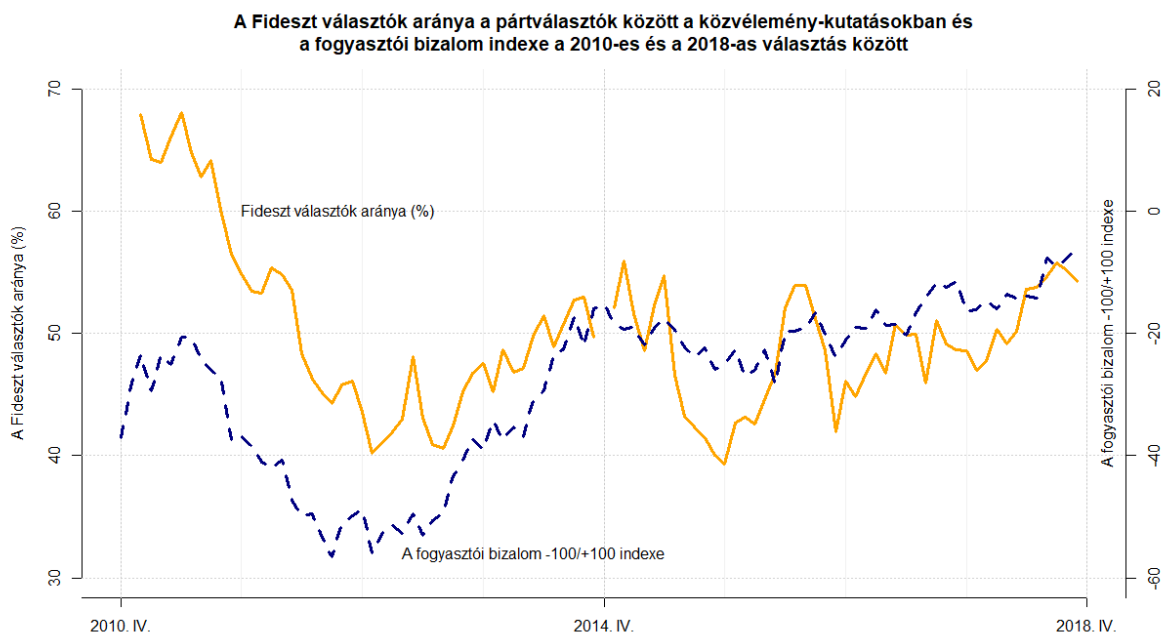
Az állampolgárok gazdasági helyzetértékelésének persze számos eleme közismerten függ a pillanatnyi kormánnyal, kormánypartokkal kapcsolatos beállítottságaiktól (lásd pl. Evans–Andersen 2006; Duch–Stevenson 2011), és ezért a 8. ábrában látható kapcsolatot talán magyarázhatná egy megfordított oksági viszony is. A statisztikai vizsgálatok azonban kimerítően igazolják a jövőbe tekintő gazdasági várakozások önálló hatását a választói preferenciákra (lásd pl. Erikson et al. 2000; Duch–Stevenson 2008). Konkrétan a magyar esetben pedig szembeszökő

¹⁵ A német nemzetiségi képviselő mandátumszerzését figyelembe veszik az itt bemutatott számítások, de nem fideszes képviselőnek számolják őt.

az, hogy – ha eltekintünk a lakossági hitelezésnek a fizetőképes kereslettől elszakadó ibővülésének időszakaitól – a lakosság fogyasztói várakozásai tandemben alakulnak a cégvezetők várt vállalati forgalom- és létszámnövekedéssel és az általános üzleti klímával kapcsolatos válaszait összegző havi üzleti bizalmi mutatóval (lásd Tóka, megjelenés alatt).

A fogyasztói bizalom tehát a mindenkori magyar kormány népszerűsége fontos meghatározójának tűnik. Fenntarthatósága és korlátlan politikai időzíthetősége viszont természetesen kétséges, főleg ha a megalapozásában fontos volt a nemzetközi konjunktúra, a kifogyóban levő és csak egyszer lehívható tartalékok (EU-s támogatások, radikális munkáltatói járulék-csökkentés) felhasználása, illetve a lakossági hitelállomány felduzzadása. Ebben az értelemben a magyar kormány népszerűségének választásokra való programozhatósága, ha nem is egykönnyen számszerűsíthető mértékben, de erősen korlátolt.

8. ábra

Adatforrások: GKI (2018) és a 3. ábra

Következtetések

A „versengő autoriter” rendszerekben természetes, hogy a választásoknak van tétje, ez azonban nem annyira a kormányalakítás joga, mint inkább a rendszer átalakulása. A rendszerváltás iránya pedig a kormánypárt és különféle ellenzéki komplex interakciójának némileg bizonytalan kimenetelétől függ (Schedler 2013). A fentiekben amellet érveltem, hogy ez jellemezte a 2018-as magyar választást is. Az elsöprő kormányzati sikert érdemi verseny előzte meg. 2012 után 2015 elején ismét reális esély látszott egy ellenzéki győzelemre, amennyiben a választások és a kampány a megszokott mederben haladnak. Lehet, hogy pusztán a felpörgetett gazdasági konjunktúra is elég lett volna a 2018-as kormánypárti győzelem biztosításához, és az ellenzék

kész lett volna kizárólag a túléléssel és irányzatainak pozícióharcával törődni a választáson. Így a rendszer változatlanul működhetett volna a 2018-as választások után is.

De a rendszernek nem volt türelme és kockázatviselő képessége ennek kivárásához, hanem inkább a nemzetközi elfogadottság és a belföldi választási legitimitáció szempontjából is költséges erőfeszítéssel, javarészt csak autoriter rendszerekben lehetséges eszközökkel reagált a Jobbik nagy pillanatára. Az ellenzék zöme pedig a választói elvárások hatására belesodródott egy olyan jelölt- és szavazatkoordinációba, ami potenciálisan versenyképesebbé tette, viszont következetlenségeivel a nagyközönség számára is rávilágított ellenzékiiségének rendszerszerű korlátaira.

A választás eredményeként végül alig, ám a rendszerfejlődés perspektívái szempontjából mégis jelentősen változtak a parlamenti erőviszonyok. Csökkent a politikai rendszer választási legitimitációja és az ellenzék politikai hitelessége, és természetessé vált, hogy a kormányzat törvénytelen eszközöket is rutinszerűen alkalmaz a politikai verseny korlátozására. Mindezek nyomán a versengő autoriter rendszer alapjai megkérdőjeleződtek: a széles körű koordinációba beletanuló ellenzék is egy lépéssel közelebb jutott a tényleges versenyképességhez, de egy hegemon autoriter rendszerre való átalakulás ismertetőjegyei is megjelentek. A rendszerváltozás elkezdődött, az irányja még nem lefutott.

Hivatkozott irodalom¹⁶

- Bozóki András – Hegedűs Dániel 2017. A kívülről korlátozott hibrid rendszer: Az Orbán-rezsim a rendszertipológia tükrében. *Politikatudományi Szemle* XXVI/2. 7–32.
- CSES (The Comparative Study of Electoral Systems, www.cses.org). 2015. *CSES Module 1-2-3 Full Release [dataset]*. December 15, 2015 version. doi:10.7804/cses.module1.2015-12-15, doi:10.7804/cses.module2.2015-12-15, doi:10.7804/cses.module3.2015-12-15
- CSES (The Comparative Study of Electoral Systems, www.cses.org). 2018. *CSES Module 4 Full Release [dataset and documentation]*. May 29, 2018 version. doi:10.7804/cses.module4.2018-05-29
- Czinkóczi Sándor 2018. A plakátháború mutatta meg, mire képes az apparátus, ha a Fidesz egy kicsit is fenyegetve érzi magát. *444.hu* 2018. jan. 11. URL: <https://tinyurl.com/y77ujl8f>
- Duch, Raymond M. – Stevenson, Randolph T. 2008. *The Economic Vote: How Political Institutions and Economic Institutions Condition Election Results*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Duch, Raymond M. – Stevenson, Randolph T. 2011. "Context and Economic Expectations: When Do Voters Get it Right?" *British Journal of Political Science* 41 (1): 1-31.
- Dull Szabolcs 2017. Botka László kiszállt: lemondott a miniszterelnök-jelöltségről. *index.hu* 2017. október 2. URL: <https://tinyurl.com/yborakjs>
- Dull Szabolcs 2018. Publicus: Az ország fele elégedetlen a választási eredménnyel. *index.hu* 2018. április 30. URL: <https://tinyurl.com/y9ef5hrc>
- Enyedi Zsolt et al. 2018. A CSES5 kérdőíves kutatás magyarországi adatai. Budapest: Central European University, Department of Political Science.
- Erikson, Robert S. – MacKuen, Michael B. – Stimson, James A. 2000. Peasants or Bankers Revisited: Economic Expectations and Presidential Approval? *Electoral Studies* 19 (2–3) 295–312.

---

¹⁶ A hivatkozások jegyzékében szereplő összes weboldalak utolsó elérési dátuma 2018. augusztus 20.

- Evans, Geoffrey – Andersen, Robert 2006. The Political Conditioning of Economic Perceptions. *The Journal of Politics* 68 (1) 194–207.
- GKI [Gazdaságkutató Zrt]. 2018. GKI Konjunktúra index. URL: <https://tinyurl.com/y7dn15c2>
- Gyulai Attila – Stein-Zalai Juliane 2016. Hibrid rezsimek és a szürke zóna. *Metszetek* 5 (2). URL: <https://tinyurl.com/y8yvuqrg>
- Hont András 2018. Szabadíts meg a gonosztól. *HVG online*, 2018. június 8. URL: <https://tinyurl.com/ybuvzjas>
- Kmetty Zoltán 2018. Sok volt az ellenzéki átszavazás, különben még jobban nyert volna a Fidesz. *Index.hu* 2018. április 10. URL: <https://tinyurl.com/y8obp3mm>
- Nagy József 2018. Schmuck Erzsébet: Schmidt Mária is azt szeretne volna, hogy az LMP bekerüljön a Parlamentbe. *24.hu* 2018. július 27. URL: <https://tinyurl.com/yc8hps4d>
- Norris, Pippa – Wynter, T. – S. Cameron 2018. Electoral Integrity and Campaign Media: The Electoral Integrity Project 2018 Mid-Year Update, 2018. URL: <https://tinyurl.com/ybd98bcb>
- Orbán Viktor 2009. Eljött az idő. Orbán Viktor beszéde a Fidesz XXIII. Kongresszusán, Budapesten. 2009. június 13. URL: <https://tinyurl.com/ya8czbwg>
- Orbán Viktor 2010. Megőrizni a létezés magyar minőségét – Orbán kötcsei beszéde szóról szóra. *hirextra.hu*, 2010. február 18. URL: <https://tinyurl.com/n66ky7d>
- Roessler, Philip G. – Howard, Marc M. 2009. Post-Cold War Political Regimes: When Do Elections Matter? In *Democratization by Elections: A New Mode of Transition?* Edited by Staffan I. Lindberg. Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press, 101–127.
- Schedler, Andreas 2013. *The Politics of Uncertainty: Sustaining and Subverting Electoral Authoritarianism*. Oxford: Oxford University Press.
- Szilágyi Anna 2012. A választásos önkényuralom kiépítése Magyarországon. *2000* 2012 (5). URL: <https://tinyurl.com/y7kxj9nt>
- Tóka Gábor et al. 2006. A magyar társadalom beilleszkedése az Európai Unió politikai rendszerébe. Közvélemény-kutatás P szegmens. Adatbázis. Budapest: DKMKA.
- Tóka Gábor 2016a. A térképrajzoló szereplése a 2014-es országgyűlési választásokon: Az új választókerületi határok előzetesen várt és utólag megfigyelt hatása. Előadás a Magyar Politikatudományi Társaság éves vándorgyűlésén. Esztergom, 2016. június 17-18.
- Tóka, Gábor 2016b. The Assessment of Partisan Bias in Districting Plans Outside of the US Context. Paper presented at the Annual Meeting of the American Political Science Association, Philadelphia, PA, 1-4 September 2016. URL: <https://tinyurl.com/y9aqdnag>
- Tóka Gábor 2017. A Fidesz–MPSZ viszonylagos népszerűségének okairól. Előadás a Magyar Politikatudományi Társaság éves vándorgyűlésén. Győr, 2017. június 9-10.
- Tóka, Gábor 2018. Tactical Voting in the 2018 Hungarian National Election.” URL: <https://tinyurl.com/ybjhsv8p>
- Tóka Gábor megjelenés alatt. A 2018. évi országgyűlési választás. In Kolosi Tamás – Tóth István György (szerk.): *Társadalmi Ríport 2018*. Budapest: Tárki.
- Tóth Csaba – Török Gábor. 2014. Az új pártrendszer. In In Kolosi Tamás – Tóth István György (szerk.): *Társadalmi Ríport 2014*. Budapest: Tárki, 511–531.
- Walker, Shaun 2018. Emboldened Viktor Orbán Cracks Down on Friend Turned Foe. *The Guardian* 12 August 2018. URL: <https://tinyurl.com/y7nzbxg>.